

ПРВИ УПРАВИТЕЉИ ВАРОШИ НИША

Сажетак: Први управитељи вароши Ниша након ослобођења од Турака били су Риста Хаџи Николић Бојацић (Ниш, 1813–1888, Ниш), трговац и поседник, Аћим Прокић (Горња Шаторња код Тополе? - ???), чачански судија, и Коста Ст. Павловић (Крагујевац, 1842–1904, Београд), начелник округа књажевачког. Овај рад представља нове чињенице и појашњења у вези са временом њиховог постављења и разрешења.

Кључне речи: Риста Хаџи Николић Бојацић, Аћим Прокић, Ко(н)стантин Мијовић Павловић – Коста Ст. Павловић, Лазар Протић, управитељ, Ниш

Споменица шездесетогодишњице и освећења споменика ослобођења Ниша 1877–1937 јасно каже: „По ослобођењу Ниша, Ристи је од стране војних власти поверена прва управа Ниша у својству претседника нишке општине, и у том положају корисно је послужио на сређивању и успостављању српске управе у Нишу.“²

Аутор Бруно Ј. Ловрић у својој књизи наводи: „За команданта Ниша постављен је пуковник Бучевић, командант I шумадијске дивизије, а за управника вароши Аћим Прокић.“³

Ауторка Видосава Николић-Стојанчевић у свом делу каже: „Одмах по ослобођењу Ниша (29. децембра 1877.), Врховна команда, а са њом и канцеларија члана владе при Врховној команди за управљање у ослобођеним пределима, пресељена је из Алексинца у Ниш. Већ 1. јануара 1878. године, са доласком владиног изасланика из Ак-Паланке у Ниш, Лазара Протића, као управитеља вароши и члана Управе Нишке, отпочела је да ради Управа нишка.“⁴

¹ taless1970@gmail.com

² Група аутора, *Споменица шездесетогодишњице и освећења споменика ослобођења Ниша 1877–1937* (Ниш: Одбор за подизање споменика, 1937), 143. Мисли се на Ристу Н. Бојацића бившег трговца, сина хаџи-Коце.

³ Ловрић, *Историја Ниша* (Ниш:?, 1927), 80; Стојан Анастасијевић, *Историја Ниша* (Ниш:?, 1940), 48–49.

⁴ Видосава Николић-Стојанчевић, *Лесковац и ослобођени предели Србије 1877–1878. године* (Лесковац: Библиотека Народног музеја у Лесковцу, 1975), 130–131.

Група аутора у одељку *Ниш и новоослобођени крајеви од престанка турске власти до закључења Берлинског уговора* без икакве провере преузима овај податак од госпође Видосаве Николић-Стојанчевић. „Још одмах по предаји нишке тврђаве, 29. 12. 1877./ 9. 1. 1878, 13. јануара у Ниш је дошао владин изасланик Лазар Протић као управитељ вароши и члан Управе нишке.“⁵

Група аутора у одредници *Организовање власти после ослобођења од Турака* такође преузима податак поменуте госпође: „... Лазар Протић, владин изасланик, постављен је 1. јануара 1878. за првог управника вароши и члана Управе нишке.“⁶

Ауторка Марина Влаисављевић у свом чланку примећује да је код претходних аутора дошло до замене идентитета председника чачанског суда Аћима Прокића и Лазара Протића. Она то и објашњава али не утврђује када је дошао Аћим Прокић у Ниш већ понавља грешку тих аутора.⁷

Тадашњи министар просвете и црквених дела Алимпије Васиљевић у својим мемоарима у вези са овим питањем пише: „Кад уђосмо у Ниш, тада влада опуномоћи мене, као министра код кнеза, да у свим ослобођеним крајевима, а тако исто и у онима који ће се освојити, постављам српску власт по свим струкама, сем наравно војене...“

Кнез је узео од владе овлашћење да онај министар, који се при њему налази, организује српску управу по свим струкама у ослобођеним местима. Прва је брига била организовати српску управу у самој Нишу. За првога управника града Ниша би постављен Аћим Прокић, а за команданта стана Алекса Стефановић.

... а против управника града Ниша Аћима Прокића викале су војене власти, док ми најпосле и кнез рече да га уклоним.“⁸

Ауторка Слободанка Стојичић у вези са организацијом власти у новим крајевима, а користећи Зборник закона и уредаба у Кнежевини Србији уочила је да „У оквиру тога периода разликују се следеће три фазе:

1. од почетка рата, првих дана децембра 1877. до 3. јануара 1878, до доношења Привременог закона о уређењу ослобођених предела,
2. од 3. јануара 1878. до 14. маја 1878, до доношења Закона о привременом управном поделењу и снабдевању са властима ослобођених предела,
3. и од 14. маја 1878. до 17. децембра 1878, до доношења Закона о подели присаједињеног земљишта на округе и срезове, односно

⁵ Група аутора, *Историја Ниша*, књига II, (Ниш: Градина, Просвета, 1984), 9–10.

⁶ Група аутора, *Енциклопедија Ниша-историја* (Ниш: Градина, 1995), 202.

⁷ Марина Влаисављевић, „Организација власти у Нишу после ослобођења од Турака 1878. године“, *Зборник 9*, Народни музеј Ниш, Ниш, 2000, 170–171.

⁸ Алимпије Васиљевић, *Моје успомене*, приредио Радош Љушић, (Београд: Српска књижевна задруга, 1990), 124, 220.

до издавања Указа о одређењу простора и граница окупационих и срезовима, и места за среске канцеларије у ослобођеним и присаједињеном Србији земљишту, докле се међународно нова граница потпуно не обележи, од 6. фебруара 1879. године.“⁹

Предмет овог рада су управитељи вароши Ниша који су обављали ову дужност у прве две фазе.

Риста Хаџи Николић Бојацић (Ниш, 1813 – 29. 10. 1888, Ниш)¹⁰

Био је у браку са Костадином Бојацић која је месец дана пре њега преминула, 30. септембра 1888. године.¹¹

Поменута *Споменица...* у одељку *Заслужни за преуређење и напредак Ниша* наводи га као Ристу Н. Бојацића бившег трговца.

„Угледајући се на свог оца, хаџи-Коцу, Риста Бојацић је од своје младости предано радио на националној ствари у поробљеним крајевима Ниша и околине.

Својом акцијом за одржање духа код српског живља у овим крајевима и припремом за скоро ослобођење од турског ропства, он се је у свакој прилици истицао. За време злогласног Белог Мемеда, који је својом управом над срезом заплањским чинио зулуме да би што више застрашио српски живаљ, Риста се реши на један за ондашње његове прилике смео корак. Да би парирао акцију Белог Мемеда и улио веру у ослобођење код српског живља, он је године 1874 на свом имању у селу Вртопу, среза нишког, подигао једну зграду у виду свог летњиковца а приликом постављања темеља овој згради, Риста је сакупљеном и нарочито позваним грађанима објавио, да ова зграда коју он подиже на свом имању има ускоро постати зграда за српску школу, која ће се под слободном Србијом у њој отворити. Сузе радости гушиле су окупљене. Ондашња младеж а данас седе старине, који су ове речи Ристине чули, са поштовањем и пијететом препричавају их омладини.

Риста је дочекао да се већ после неколико година ово оствари и та зграда заиста доласком Срба претворена је у основну школу тога села, па и данас као таква али већ дотрајала постоји и служи за васпитање и сбориште слободних српских нараштаја.

По ослобођењу Ниша, Ристи је од стране војних власти поверена прва управа Ниша у својству претседника нишке општине, и у том положају

⁹ Слободанка Стојичић, *Нови крајеви Србије 1878–1883*. (Лесковац: Библиотека Народног музеја у Лесковцу, 1975), 40.

¹⁰ Историјски архив Ниш, *МКУ Цркве Саборне*, 1888, текући број 277.

¹¹ Исто, текући број 250.

корисно је послужио на сређивању и успостављању српске управе у Нишу.¹²

Риста је био у депутацији коју је књаз Милан Обреновић примио у Алексинцу 2. јануара 1878. године поводом ослобођења Ниша. Дошло је до мале грешке у навођењу његовог имена.

„Његова светлост Господар Књаз благоволео је данас примити депутације свештенства и грађанства Нишког. У првој беху: Његово Високопреосвештенство Митрополит Нишки Виктор, варошки прота Прокопије Поповић и свештеник Младен Поповић. У другој беху од Срба учитељи: Тодор Атанацковић и Димитрије Ђорђевић, трговци: Цветан Ђорђевић, Ђорђе Поповић, Риста Хаџи-Костић, Димитрије Видојковић, Хаџи Стоилко, Хаџи-Богдановић, Дона Марковић, Никола Д. Чохаџић, Ставра Видојковић, Таса Мијалковић, Петар Тасић, Гаврил Видојковић; од стране мухамеданског становништва беху: Ибрахим Амит, Јемин Мустава, Јакуп Мустава; од стране јеврејског становништва беху: Хајм Леви и Сабатај Харију.“¹³

Чачански судија Петар Црвчанин у својству владиног изасланика за околин у нишку дана 5. фебруара 1878. године поднео је „извешће о образовању опћина“ са ове стране реке Нишаве члану владе при врховној команди Господину Министру просвете и црквених дела“. Црвчанин наводи да је село Велики Вртоп било спахилук Ристе Х. Коџића и Мустафе Телалбаше из Ниша. „И у овом селу Великом Вртопу, има реченог спахије Ристе дивна кућа двокатница, што би се за школу са задовољством употребити могла.“¹⁴

Бојацићи су са Хаџи Пешићима браћа од стричева па је то разлог што су у оно време имали заједничку имовину у Нишу и Великом Вртопу.

Аутор Видосава Стојанчевић у свом чланку објављује распоред пореза на земљишта за варош Ниш од 1. новембра 1884. до 1. новембра 1885. године. Под бројем 94/177 уписано је да Риста Хаџи Костић и Михајло Хаџи Пешић имају да плате порезу 151.28 ондашњих динара.¹⁵

У вези са откупом господарлука Мијаилу Хаџи Пешићу и Ристи Бојацићу из Ниша продавана је стока појединих сељана 15. марта 1882. године у В. Вртопу.¹⁶

Аутор Севделин Андрејевић у свом чланку на истој страници Ристу наводи као две особе са презименом Н. Коџић и Бојацић.¹⁷

¹² *Споменица... н. д.*, 142–143.

¹³ *Српске новине*, број 3, Београд, 4. јануар 1878, 1.

¹⁴ Архив Србије, (АС), ПО К-64/235.

¹⁵ Видосава Стојанчевић, „Етничка, демографска и социјално-економска структура Ниша после ослобођења од Турака (1878–1885)“, *Лесковачки зборник XIII*, Лесковац, 1973, 182.

¹⁶ *Српске новине*, број 48, Београд, 2. март 1882.

¹⁷ Севделин Андрејевић, „Друштвено-економске промене у Нишу и околини од 1878. до

Породична прича потомака Ристе Бојацића каже да је њихов предак у два наврата био први човек ондашње вароши и да је мало времена протекло између његових постављења.

Неки аутори наводе да је Риста Бојацић постао председник општине вароши Ниша 1879. године.

Поуздани извори кажу да је Риста Бојацић постао председник општине вароши Ниша до 21. новембра 1878. године. Дана 22. новембра 1878. године секретар Народне скупштине Сима Живковић прочитао је посланицима изјаву општине вароши Ниша. Ово поздравно писмо упућено је дан раније, а потписали су га: председник општине, Р. Бојацић, чланови: Цветан Ђорђевић, Ј. Ђулизибарић. Затим следе потписи већег броја одборника и грађана нишких.¹⁸

Аћим Прокић

(Горња Шаторња код Тополе ? – после лета 1901.)

Председник чачанског суда који је у децембру 1877. године стављен на расположење Врховној команди за службу у ослобођеним крајевима. Аћим Прокић као члан „војено административног особља“ постављен је за првог чиновника управе у Ак (Белој) Паланци.

Дана 26. децембра 1877. године А. Прокић је из Ак Паланке упутио акт неименованом генералу у коме моли да му се пошаље упутство за његову надлежност. У истом акту он моли за премештај. „Ово је варошица, или боље рећи једно мало село, сасвим и у свему оскудно и као мала мора припасти под надлежност веће вароши, било Пирота или Ниша, за то Вас молим, ако среће буде те падне до кои час Ниш, а по жестокој данашњој пуцњави која се амо врло лепо чује, држим да ће тако и бити, да ме потом преместите у Ниш, који ће доцније и морати бити окр. варош. Ја се надам да ће ми се као председнику I класе дати таква већа и боља варош и што пре, те да не морам у овој варошици трпети највеће у свачему оскудице мучити се, а овде може бити једно лице мањег ранга.“¹⁹

Из мемоара др Владана Ђорђевића сазнаје се да већ сутрадан Прокић није размишљао о премештају. „27-ог децембра 1877 из јутра кренуо сам се из Пирота за Ак-Паланку с руским официром Хвошчинским.

... У подне стигосмо у Ак-Паланку. Ја одмах потражих начелника г. Аћима Прокића. Он беше врло забринут.

1884. године“, *Нишки зборник* 5, Ниш, 1978, 66.

¹⁸ *Стенографске белешке о седницама Народне Скупштине за 1878. годину*, Београд, 1879, 22–23.

¹⁹ АС, ПО К-64/20. На полеђини: Пошто је већ премештен у Ниш куда спада и Ак Паланка, то се ово писмо ставља у акта. Потпис; А(лимпје) В(асиљевић) (30 дец. 1877. г.)

- Је ли одсудна битка на Нишу отпочета?
- Јесте – рече г. Прокић – данас је трећи дан, како се бије жесток бој на Нишу. Само овамо стигло је од јуче до сада 74 рањеника, а колико је отишло преко Мораве, то не знам! –
- Судаћи по вашем лицу, као да нису најбољи гласови, који вам стижу из битке – усудих се да приметим.
- То не, за сада цео појас наше војске, који је стегао Ниш са свију страна, напредује, истина полако, али стално, отимљући позицију за позицијом. Ниш се не може дуго држати! –
- Из ваших уста у божије уши! – рекох ја.

У то Хвошчински оде да види, је ли се постарало за наше коње. Чим он изађе из собе, г. Прокић приђе ми ближе, осврте се, те погледа, да ли смо сасвим сами, па ми онда пришапну:

- Јели Хрватовић још у Пироту? –
- Није, он је јутрос пошао на Трн. – А што? –
- Мало час је кроз нашу штацију прошла депеша врховне команде Хрватовићу, у којој му се заповеда да се са својом трупом одмах врати, да иде под Ниш, како би ђенерал Бели-Марковић могао одвојити нешто својих трупа за Прокупље.
- За Прокупље? Што ће више војске Прокупљу, кад ми држимо и Куршумлију, кад нам је тај бок осигуран? –
- У томе и јесте сва несрећа што Куршумлија није више у нашим рукама! – уздахну г. Прокић.²⁰

Пре истека дана стигле су повољне вести из Ниша. То је утицало да А. Прокић обнови размишљања о премештају. Неки аутори тврде да је он дошао у Ниш 1. јануара 1878. године. Оповргава их телеграм који је сам А. Прокић послао:

„Телеграм бр. 6 класа 1					
Време предаје			Време доласка		
дан	час	мин	дан	час	мин
31.	5	-	1.	3	15

Члану Владе при Врховној команди
г. А. Васиљевићу Алексиначу

учтиво вас извештавам, да сам
сад дошо у Ниш.

званично.

А. Прокић с. р.

примио: Драгутин

²⁰ Владан Ђорђевић, *СРПСКО – ТУРСКИ РАТ успомене и белешке из 1876, 1877 и 1878 године*, књига друга, *Преко границе* (Београд: Игњат Даничић, 1907), 161, 163–164.

Полеђина: Прим. 31 XII 1877
 ЈВН 12.²¹

Први документ који је А. Прокић потписао у својству управитеља вароши Ниша датиран је 6. јануара 1878. године, а односи се на три пожара која су тога дана изазвана несмотреношћу војске. Ова жалба била је упућена члану владе при врховној команди министру просвете Г. А. Васиљевићу.²²

Пажљивим читањем *Деловодног протокола* Алимпија Васиљевића, који је водио од децембра 1877. до маја 1878. године, примећује се да се готово увек уз име лица које упућује акт налази и назив дужности коју обавља. У протоколу је први пут уписано 6. јануара 1878. године да је Аћим Прокић управитељ вароши Ниша.²³

Из мемоара Нишлије Тодора П. Станковића коме се посрећило да први пободе српску заставу на градском бедему, над самим главним улазом у тврђаву, сазнаје се да му је Аћим Прокић упутио писмо при свом поласку из Ниша ове садржине:

„Ја данас полазим мојој кући по дозвољењу г. Министра и држим, да се више нећу ни враћати овде у Ниш, јер сам се тако и молио.

Дакле праштајући се с вама, мило ми је што вам могу овом приликом изјавити моју велику признателност и захвалност, у потпомагању вршења званичног посла. Ја вам и овом приликом кажем да сте ви у овом времену много учинили и одужили се Српству у овоме тешком времену. Дај Боже, да сваки учини и пола онога, што сте ви учинили па ће бити доста.

Примите уверење мога особитог поштовања

19. фебр. 1878. године
 Ниш

Ваш поштоватељ
 А. Прокић²⁴

„Састанак Министарског Савета под председништвом Књаза у другој половини Фебруара 1878. год.

Субота, 18 Фебр.

По јучерашњем повратку Књаза из Ниша у Београд, с којим се вратио и Министар просвете, Министри се састаше јутрос на састанак.²⁵

²¹ АС, ПО К-64/26.

²² АС, ПО К-64/52.

²³ АС, ПО К-64/421

²⁴ Тодор П. Станковић, *Успомене* приредила др Борислава Лилић (Пирот: НИП Хемикалс, 1996), 31.

²⁵ *Записници седница Министарског савета Србије 1862–1898*, приредио др Никола П. Шкеровић, Државна архива Н.Р. Србије, Грађа, књ. II, (Београд: Државна архива Н.Р. Србије, 1952), 344.

На основу претходних података јасно је да је до петка 17. фебруара 1878. године министар Васиљевић могао лично да саопшти Прокићу да је разрешен дужности управитеља вароши Ниша. На његово место постављен је дотадашњи начелник округа књажевачког Коста Ст. Павловић који ће ову дужност да обавља до преласка на место првог начелника округа нишког.

Костантин Мијовић Павловић – Коста Ст. Павловић
(Крагујевац, 12. 01. 1842²⁶ – 09. 04. 1904, Београд)

„Рођен 14 јануара 1842 год. у Крагујевцу по завршеном четвртом разреду гимназије ступио је у полициску службу са звањем практиканта и већ 1867 г. постао је секретар начелства у Лозници, а почетком 1878 г. унапређен је и наименован прво за управника вароши а затим окружног начелника у Нишу.

Иако је Коста Павловић умро пре 39 г., као још релативно млад човек и од тог доба време много шта прекриво заборавом, њему Ниш много дугује. Он је енергичним заузимањем и са ретком смишљеношћу од Ниша, турске касаве – тесних улица и наерених чардака, непоштедним уклањањем и рашчишћавањем, створио темеље за модернизовање и прелаз у модеран и лепо уређен град.

Стари људи сећају се и сада како је било протеста и претњи, али све то није могло утицати на Павловића, оно што је сметало да се Ниш уреди омркло је, али не и освануло, па ишло то на уштрб ма чијих интереса.“²⁷

„Коста Ст. Павловић, својим радом и својим држањем стекао је у Нишком округу дубоко поштовање. Он је на скуповима, сеоским заветинама и Саборима црквеним држао народу патриотске говоре и стварао истинско одушевљење у народу.“²⁸

Најстарији сачувани документ који је Коста Ст. Павловић издао у својству управитеља вароши Ниша чувају његови потомци у Београду. То је наредба Но 354 од 21. фебруара 1878. године издата „У интересу реда, сигурности личне и имовне...“. Овај изузетно занимљив акт објављен је у књизи његовог унука, архитекте др Доброслава – Бојка Ст. Павловића.²⁹

²⁶ Приватна архива породице Павловић, ИЗВОД из књиге за уписивање РОЂЕНИХ и КРШТЕНИХ српске православне цркве крагујевачке храма Св. Тројице у Крагујевцу од 9. априла 1942. године, парох Реља Кељић (с. р.); У регистру МКР у Крагујевцу стоји: „Константин Стевана Мијовића 13. јан. 1842“ (Историјски архив Шумадије у Крагујевцу); У објављеним делима наводи се: Коста Павловић, 14. јануар 1842.; У актима потпис – *Коста Павловић*.

²⁷ *Споменица... н. д.*, 144–145.

²⁸ Т. П. Станковић, н. д., 31.

²⁹ *Културни центар – Дом породице Павловић*, Господар Јевремова 39, Београд; Доброслав-

Путописац Ф. Каниц на основу личног разговора с Павловићем даје један сликовит детаљ о догађајима с почетка службовања свог саговорника у новоослобођеним крајевима.

„Године 1887. ми је нишки начелник Коста Павловић, коме је после ослобођења Ниша пало у задатак да олакша иселјавање муслимана преко границе, рекао да би се о трагичним сценама приликом растанка Турака и Арнаута од земље у којој су они дуго били господари могла написати посебна књига. Само незнатном броју је успело да одмах прода свој посед, а тамо где је он, скромним средствима која су му стајала на располагању, могао да ублажи беду, јадници су му били дубоко захвални. Причао ми је како му је једна Туркиња донела комад миришљавог сапуна, с речима:

’Дај то својој жени; од свега оног што ми је остало то је једина ствар која може да се понуди као поклон!’ – Колико људске патње открива само ова епизода!³⁰

Туркиња је комад сапуна наменила госпођи Анки Павловић (рођеној Аћимовић) која је била оснивач и први председник подружине Женског друштва у Нишу, претече Кола српских сестара.

Врховна команда српске војске уписала је под текућим бројем 30 да је одликован 25. маја 1878. године „Управит. вар. Ниша Кеста С. Павловић” Таковским крстом на прсима 6. степена. Убрзо је „Начел. окр. Ниш Коста С. Павловић“ који је био у кору Врх. команде 12. јуна 1878. године одликован и Златном медаљом за ревносну службу украшеном брилијантима. За ово одликовање уписан је под текућим бројем 34.³¹

Коста Павловић био је задужен порезом у износу од 4.80 ондашњих динара за период од 1. новембра 1884. до 1. новембра 1885. године на свој иметак у општини нишкој који је био заведен под бројем 17/1989. Ту се види да је он 7. марта 1885. године био сопственик имања који живи у другој општини, тј. да је начелник у пензији из Београда.³²

Постављења управитеља вароши Ниша

Мемоари Алимпија Васиљевића јасно указују да он није поставио управитеља вароши Ниша у **првој фази**.

Бојко Ст. Павловић, *Улица наших предака Господар Јевремова*, (Београд: Културни центар – Дом породице Павловић, ИП Сигнатуре Интерпринт, 2009), 78–79.

³⁰ Феликс Каниц, *СРБИЈА земља и становништво*, друга књига, (Београд: Српска књижевна задруга, Рад, 1986), 163.

³¹ *Рат Србије са Турском за ослобођење и независност 1877–78*, (Београд: Команда Српске војске, 1879), 320, 416.

³² С. Стојичић, *н. д.*, 192.

Мемоари Тодора П. Станковића дају потврду да су прве цивилне органе власти постављали војни команданти. „Када је војска у децембру прешла границу и заузела земљиште између Ниша, Старе границе и Мораве, ја сам постављен за среског начелника у новоослобођеним селима, која су привремено сачињавала срез Топонички са канцеларијом у Горњој Топоници. Диплома о томе постављењу гласи:

„На основу датог ми височајшег овлашћења постављам за Начелника Среза Топоничког г. Тодора П. Станковића Нишлију.

Препоручујем Кметовима и Народу потчињеног му Среза да му се у свему повинују и заповести његове испуњавају а, од њега очекујем да се покаже достојан датог му часног звања.

*Десетог децембра 1877. године у Командант Моравске Дивизије
Чивлаку пуковник Орешкових*³³

Краљ Милан потврђује ко је био први чиновник Нових Крајева. „25. марта 1899. године Краљ Милан ми је лично дао своје две фотографије. Једну само са својим потписом, а на другој је својеручно написао:

*Првом чиновнику у ослобођеним крајевима, начелнику среза
Пољаничког 1877. децембра, врсном начелнику округа нишког 1899.*

*Командант активне војске
Бенерал Милан*³⁴

Ауторка Слободанка Стојичић у свом чланку наводи да је Тодор Станковић имао среће да постане први човек новоуспостављеног среза захваљујући чињеници да се до 10. децембра 1877. године Вуле Поповић, начелник среза колубарског, који би био постављен на то место, није јавио пуковнику Орешковићу.³⁵

Углед породице Бојацић је према поменутој *Споменици...* био несумњив. У одељку *Прогонство Нишлија у Малу Азију* стоји: „Кад су Турци приметили да се све више јача веза између слободног дела Србије и још неослобођеног Ниша и да Нишлије кроз цркву и школу раде на свом ослобођењу, свим силама су настали да то онемогуће наметањем егзархиских свештеника.

Нишлије су са своје стране све чинили да то онемогуће и очувају самосталност наше цркве. Између претставника турских власти и водећих људи наше црквене општине у више махова долазило је до врло оштрог сукоба, Нишлије су отворено одбиле да даду пристанак за то.

³³ Т. П. Станковић, *н. д.*, 21.

³⁴ Т. П. Станковић, *н. д.*, 65,

³⁵ Слободанка Стојичић, „Привремена организација власти у новоослобођеним крајевима Србије 1878. године“, *Лесковачки зборник XV*, Лесковац, 1975, 81.

Турске власти су тада ухапсиле многе грађане. После дужег држања у затвору у граду, неки су пуштени, док су због тог отпора прогнани за Ћитају, у Малу Азију: Хаџи-Коџа Бојацић, трг., Младен Поповић – прота Младен, Ђорђе Крајналић, трг., поп Тане и др.

Мада је много шта од овога заборављено, још увек је у сећању старијих људи диалог између турског паше и хаџи Коџе, који се водио у тврђави у присуству многих грађана. „Не иде чорбаци Коџо, рекао је паша, - та песма на тај глас, већ онако како је султанова воља“. - Честити пашо, ваша песма се поје на ваш глас и како султан, што хоће – али наша песма (мислећи на српске ствари и интересе цркве), не може ни на један други глас, но дори на свој . . .“

Цела варош је те речи препричавала и данас се памте. А хаџи Коџе је са друговима већ сутрадан по том разговору, по најгорем мразу док још није било живе душе на улици са бројном и наоружаном пратњом упућен за Малу Азију.

Кад се сутрадан сазнало у Нишу о прогонству рођаци прогнаника пошли су за њима како би им могли дати, што пара и нешто од топлијег одела. Успели су да их стигну тек близу Цариграда. Новцем су приволели пратиоце да застану и промену са својих од мрза и воде скорело одело и пропалу обућу. Кад су хаџи Коџи скинули чизме с ногу, заједно с чизмама смакли су му се и премрзли нокти с прстију. А Циганин који је прогнанике возио колима од Беле Паланке у путу се смрзао и умро.

А када су после помиловања, а по издржаном заточењу од дужег времена пуштени да се врате својим кућама, хаџи Коџе је поручио да му дође у сусрет синовац Михајло. С њим је отишао претходно у Јерусалим и пошто се поклонио Христовом гробу вратио се у Ниш, где му је приређен дирљив и срдчан дочек.³⁶

Никола Бојацић наставио је борбу и у рату као устаник – добровољац у Шумадијском корпусу. Под текућим бројем 5117 заведено је да је одликован 20. новембра 1878. године Сребрном медаљом за храброст.³⁷

Хаџи Коџиним путем кренуо је и његов син Риста Хаџи Николић Бојацић па је то и утицало да војне власти њему повере прву управу Ниша. Ову чињеницу не преузимају аутори који се баве проучавањем ове проблематике након 1945. године, а сви врло радо цитирају *Споменицу*..., и нико је не оповргава.

Истомени потомак Риста Димитрија Бојацић (1906–10.12.1970)³⁸ је 1945. године проглашен за „народног непријатеља“. Војни суд у Нишу га је

³⁶ *Споменица*..., н. д., 133–134. Аутори чији су текстови: др В. Ђоровић, Ст. Станојевић, Тодор П. Станковић, Слободан Јовановић, В. Карић, Јер. Живановић, Никола Аранђеловић, Ст. Стојиљковић и Милован Ристић.

³⁷ *Рат Србије са Турском*..., н. д., 414.

³⁸ Град Ниш, матична служба, *МКУ*, 1970, текући број 1030.

осудио на три године тамновања зато што је јавно критиковао неспособност нове власти и неукост официра партизанске војске. Споредна изречена мера била је конфискација имовине. Припадници ОЗН-е уништили су породичну архиву, а на дворишту су запалили и библиотеку у којој је било и књига које су биле поклон са посветом кнеза – краља Милана.

Вероватно је навео на грешку ауторку Видосаву Николић-Стојанчевић акт који је заведен при Министарству унутрашњих дела. Дана 26. априла 1878. године Алимпије Васиљевић поднео је извештај коме је на плавој хартији додао списак чиновника који раде у управама ослобођених предела. За управу нишку стоји да је чине:

Управитељ: Коста Павловић, начелник ок. књажевачког,

Члан: Лазар Протић, писар државног савета,

Секретар: Григорије Ђорђевић, секретар суда,

Писар: Коста Мишић и

// : Самуило Хајим, практиканти из Београда.³⁹

Лазар Протић, писар среза подгорског окр. ваљевског, помиње се на седници Министарског савета одржаној 16. априла 1880. године због злоупотребе у дужности и примања мита. Одлучено је да се да на суд.⁴⁰

Чачански судија Аћим Прокић обратио се 26. децембра 1877. године неименованом генералу (вероватно Кости Протићу) из Ак Паланке са молбом да му се обезбеди премештај. Дана 30. децембра упутио је акт из Ак Паланке. Сутрадан је приспео у Ниш одакле је послао телеграм у Алексинац. Следећи сачувани акт – телеграм који је послао из Ниша датиран је 2. јануара 1878. године, а у њему је назначено да је потписани А. Прокић то учинио у својству владиног изасланика. Истог дана делегацију из Ниша примио је у Алексинцу сам кнез, али у њој није било овог владиног изасланика.

„НИШ, 3. јануара.

Његова Светлост Господар и Књаз, врховни командант војске, дошао је у Ниш, и овде ће остати са својим главним станом.

Дочек у Нишу био је срдачан, пун љубави и одушевљења.⁴¹

„Пошто врховни командант поздравиле војску, која га отпоздравиле са „Живео!“, он на коњу пред војском уђе у славни град Ниш, а ја за њима у колима. Свечаности у Нишу трајале су три дана.“⁴²

Из раније цитираног дела мемоара Васиљевића сазнаје се да је он могао да постави упавитеља вароши најраније 3. јануара 1878. године када и почиње *друга фаза* организације власти у ослобођеним крајевима. Његови

³⁹ АС, МУД, 3,5/67-1878.

⁴⁰ *Затисници... н. д.*, 373.

⁴¹ *Српске новине*, број 3, Београд, 4. јануар 1878, 1.

⁴² А. Васиљевић, *н. д.*, 219.

мемоари не дају јасан одговор када је постављен Аћим Прокић. Да ли је он то урадио након тродневног славља?

Нема одговора ни у већ цитираном *Деловодном протоколу*. Први акт који помиње Аћима Прокића у својству управитеља вароши Ниша заведен је 6. јануара 1878. године.⁴³

Аћиму Прокићу ово постављење трајало је око месец и по дана.

У *Споменици*... помиње се само једном. Он је као „тадањи управник вароши“ предложио да се за председника нишке општине наменује Димитрије – Митко Коцић.⁴⁴

Када је разрешен ове дужности Аћим Прокић?

Министар просвете Васиљевић вратио се из Ниша у Београд заједно с кнезом у петак 17. фебруара 1878. године.

Некада се од Ниша до Београда путовало три до четири дана. Само је кнез успевао да стигне за 12 од 14 часова. Дана 7. јуна 1878. године кнез Милан у путничким дворским каруцама, у која су била упрегнута четири вранца, стигао је у Ниш у 5 часова и 45 минута по подне из Београда, одакле је пошао истог дана у четири часа изјутра. То је било ондашњих 58 колских часова.⁴⁵

Свакако да је тај пут био доста дужи у фебруару месецу у зимским условима. Може се закључити да је министар Васиљевић могао да лично саопшти разрешење А. Прокићу најкасније у четвртак 16. фебруара 1878. године. У његовом *Деловодном протоколу* нема уписа ове чињенице. У недељу 19. фебруара 1878. године Аћим Прокић отпутовао је из Ниша.

Васиљевићев *Деловодни протокол* не садржи ни упис постављења Косте Павловића на место новог управитеља вароши. Приватна архива у дому Павловићевих потомака не даје одговор када је предак Коста прешао из Књажевца у Ниш. Она даје врло битан податак – наредбу која потврђује да је Коста Павловић у уторак 21. фебруара 1878. године обављао дужност управитеља вароши Ниша. На овом месту Павловић остаје све до краја *друге фазе*, а онда постаје први начелник округа нишког.⁴⁶

⁴³ АС, ПО К-64/421.

⁴⁴ *Споменица*... н. д., 144.

⁴⁵ Дим. Ц. Борђевић, „Некада се од Београда до Ниша путовало три до четири дана“, 26. јун 1937, *Политика*, број 10447, Београд, 9.

⁴⁶ Више података о службовању Павловића у Нишу: Славољуб Станковић Тале, „Анка Павловић. прва госпођа округа нишког“, реферат, Научни скуп *Шумадија и Крагујевац 1914 – 1941 година*, Крагујевац, 30.11.2012.

Књига цркве *Саврне*

1.	2.	3.	4.	5.
Тело, бр. број	Име, презиме, радња, и пол узрлог	Место где је умро	Година, месец и дан кад је умро	Време кад је умро дању или ноћу, пре или после подне, пре или после поноћи
✓ 277 276	<i>Риста Петрић Коста Бојацић Жељезничар</i>	<i>Мили</i>	<i>1888. год. Октобра 29.</i>	<i>20 часне</i>

Упис у МКУ за Ристу Бојацића (фуснота 9) коме никада није објављено пуно име.

у Београду 14. 01. 1857 год.

Молба

Ахим Петра Прокић

Султ. II од Цариграда

АРХИВНИ АРХИВ
БЕОГРАД

Лицејац Ахим Петра Прокић на документу Архива Србије у коме подноси молбу за благодејаније. Како су полазници у истој генерацији били различитих годишта, овим не може да се утврди година рођења.

Коста Ст. Павловић
са ордењем

Напомена: За основне биографске податке Аћима Прокића аутор је заједно са колегом Предрагом Илићем из Историјског архива Шумадије у Крагујевцу покушао да пронађе упис рођења, али у МКР најближе цркве нема овог уписа. Аутор се обраћао за помоћ и колегама из архива и музеја у Чачку. Колега Радош Маџаревић знао је да је А. Прокић рођен у селу Горња Шаторња код Тополе. Помоћ нису могли да пруже ни у Вишем суду у Чачку. Колеге из музеја у Аранђеловцу немају податке о Аћиму Прокићу из Горње Шаторње. Ни колегиница Радмила Стојановић из Библиотеке Скупштине Србије није могла да пружи основне биографске податке о народном посланику са Краљеве изборне листе из 1897. године, који је као пензионер живео у Крагујевцу. Колега Максимовић из Управе крагујевачког гробља није пронашао податак о сахрани Аћима Прокића у Крагујевцу. Матичар Драгана Шевић из МК Доња Шаторња у Регистру МКУ за период 1901–1946. године утврђује да Аћим Прокић није умро и сахрањен у родном месту.

Велико ХВАЛА за залагање да пруже потребне податке.

Аутор се посебно захваљује господи арх. Ђорђу Д. Павловићу из Београда и Ристи Д. Бојацићу из Ниша на гостопримству и помоћи у изради овог рада.

Извори

Архив Србије, *ПО, МУД*.

Град Ниш, матична служба, *МКУ, 1970*.

Дим. Ц. Ђорђевић, „Некада се од Београда до Ниша путовало три до четири дана“, 26. јун 1937, *Политика*, број 10447, Београд, 9.

Записници седница Министарског савета Србије 1862–1898, приредио др Никола П. Шкерковић, Државна архива Н.Р. Србије, Грађа, књ. II, (Београд: Државна архива Н.Р. Србије, 1952).

Историјски архив Ниш, *МКУ Цркве Саборне, 1888*.

Приватна архива породице Павловић

Рат Србије са Турском за ослобођење и независност 1877–78, (Београд: Команда Српске војске, 1879).

Српске новине

Стенографске белешке о седницама Народне Скупштине за 1878. годину, Београд, 1879.

Васиљевић, А. (1990). *Моје успомене*, приредио Радош Љушић. Београд: Српска књижевна задруга.

Ђорђевић, В. (1907). *СРПСКО – ТУРСКИ РАТ успомене и белешке из 1876, 1877 и 1878 године*, књига друга, *Преко границе*. Београд: Игњат Даничић.

- Каниц, Ф. (1986). *СРБИЈА земља и становништво*, друга књига. Београд: Српска књижевна задруга, Рад.
- Станковић, Т. П. (1996). *Успомене*, приредила др Борислава Лилић. Пирот: НИП Хемикалс.

Литература

- Анастасијевић, С. (1940). *Историја Ниша*, Ниш:?, 48–49.
- Андрејевић, С. (1978). „Друштвено-економске промене у Нишу и околини од 1878. до 1884. године“, *Нишки зборник* 5, Ниш, 66.
- Влаисављевић, М. (2000). „Организација власти у Нишу после ослобођења од Турака 1878. године“, *Зборник 9*, Народни музеј Ниш, Ниш, 170–171.
- Група аутора. (1995). *Енциклопедија Ниша – историја*. Ниш: Градина, 202.
- Група аутора. (1984). *Историја Ниша*, књига II. Ниш: Градина, Просвета, 9–10.
- Група аутора. (1937). *Споменица шездесетогодишњице и освећења споменика ослобођења Ниша 1877–1937*. Ниш: Одбор за подизање споменика, 143.
- Ловрић. (1927). *Историја Ниша*. Ниш: ?, 80.
- Николић-Стојанчевић, В. (1975). *Лесковац и ослобођени предели Србије 1877–1878. године*. Лесковац: Библиотека Народног музеја у Лесковцу, 130–131.
- Павловић, Д. Б. (2009). „Улица наших предака Господар Јевремова. Београд: Културни центар – Дом породице Павловић, ИП Сигнатуре Интерпринт, 78–79.
- Стојанчевић, В. (1973). „Етничка, демографска и социјално-економска структура Ниша после ослобођења од Турака (1878–1885)“, *Лесковачки зборник XIII*, Лесковац, 182.
- Стојичић, С. (1975). *Нови крајеви Србије 1878–1883*. Лесковац: Библиотека Народног музеја у Лесковцу, 40.
- Стојичић, С. (1975). „Привремена организација власти у новоослобођеним крајевима Србије 1878. године“, *Лесковачки зборник XV*, Лесковац, 81.

Slavoljub Stanković Tale

THE FIRST ADMINISTRATORS OF THE TOWN OF NIŠ

Summary

The first administrators of the town of Niš, after the liberation from the Turkish rule, were Rista Hadži Nikolić Bojadžić (Niš, 1813–1888, Niš), merchant and land owner, Aćim Prokić (born in the village of Gornja Šatornja near Topola, dates of birth and death uncertain), a judge from the town of Čačak, and Kosta St. Pavlović (Kragujevac, 1842–1904, Beograd), the town of Knjaževac chief administrator. This work presents new facts and clarifications about the time of their appointment and dismissal.

